

PROTESTÁNS HETILAP.

AZ EGYHÁZ ÉS ISKOLA KÖRÉBŐL.

Megjelen minden héten egyszer **szombaton** egy iven. — **Előfizetési ár** egy évre 6 frt, félévre 3 frt. — Az osztrák-magyar monarchián kívül eső országokba egy évre 7 frt. — Egyes szám ára 12 kr. — **Hirdetések díja** száz szóig 1 frt; kétszáz szóig 2 frt; a másodszeri hirdetésnél 100 szóig 80 kr.; harmadiknál 70 kr.; bélyegdíj mindenik hirdetésnél külön-külön 30 kr. **Melléklési díj** minden száz darabtól 1 frt 50 kr. A lapot érdeklő **mindennemű közlemények** a szerkesztőhöz — Nagy Péterfia-utca 961 sz. intézendők.

Gondolatok domesztikánkról.

Hallunk folytonos panaszt egyházaink szegénységéről, anyagi, szellemi pusztulásáról; látjuk, hogy a belhivatalnokok mint küzdenek egyfelől a hivatalos kötelességek önfeláldozó buzgó teljesítése, másfelől az önfentartásnak amaszt elhanyagoltató, mindig aggasztó követelményeivel. — Iskoláink, egyházunk és hazafiságunk féltett kincsei, itt-ott nem szégyenülnek ugyan meg a más felekezetű és állami iskolákkal való versenyben, — bár ugyan csak azért, mert még ezek sem érték el a kívánt magaslatot, — de kis rész felel meg a mai kor kívánalmainak, a legtöbbek hátramaradva, ingadozva a lét és nem lét között, hiveink jövőjét szomorító képben mutatják fel előttünk, és felköltik lelkiismeretünk azon vádját, hogy nem tettük meg kötelességünket irányukban úgy, mint kellett volna. Egyházkerületeink között a szellemi összeköttetés, öszhangzó munkássági elv, erőegyesítés, azt lehet mondani, teljesen hiányzik, sőt bizonyos féltékenység, ellentétes érzékelés inkább feltalálható. Mi lesz így belőlünk? Mig külföldön a béke háborítatlan időszakában a protestantismus egyesült akarattal karolta és karolja fel az egyház és iskola ügyét, szent lelkesedéssel és áldozatkészséggel építi szellemileg és anyagilag emelni törekszik tudományos intézeteit, rendezi egyházi ügyeit, mig a nagy Németország területén egyesülni tudnak, szövetkezni képesek Krisztus anyaszentegyházának építésére: addig minálunk talán épen a béke és szabadság lankasztja a tetterőt, munkakedvet, segíti elő a vallásos közönyt, és öli el az áldozatkészséget? Igen, ezt kell hinnünk! mert az egyházunk ellen folytatott százados harcok összetartást, lelkesedést, — a közügy iránt nemcsak érdekeltséget, hanem valódi szeretetet szültek, — és most — mikor e külső küzdelem elmúlt, vagy legalább szünetel, a tetterő elszibbadt, haladás nincs, sőt sok tekintetben visszaesés észlelhető, — most tehát benső küzdelem vár reánk, önmagunk ellen kell folytatnunk harcot, le kell győz-

nünk a közönyt, szükkeblőséget, el kell háritanunk haladásunk akadályait, és alapos eszközökkel, jól átgondolt alkotmánygyal, törvénygyel, intézményekkel szükség kezdeni egy új korszakot, melyben egyesült testi, lelki erővel törekedjünk megvalósítani a magyar reformált egyház magasztos célját.

Nem szándékozom azonban itt elszámolni sem a hiányokat, sem az okokat, ismereteseek azok talán mindnyájunk előtt, hanem a mentő eszközök, főtényezők között egyik régi kedvencz eszmém mellett jól esik lelkemnek újból felszólalni, annyival inkább, mert erős meggyőződéseim szerint erkölcsi és anyagi összeköttetésünk szilárd kapcsának, anyagi és szellemi haladásunk egyik főtényezőjének tartom a közös magyar ref. egyház házi pénztárának megalakítását, s erre vonatkozó gondolataimat csak azért hozom nyilvánosságra, hogy bővebb előleges vizsgálódás és eszmezsere tárgya legyen.

Talán nincs senki, a ki kétségbe vonja azt, hogy a kilátásba helyezett magyar reformált egyházi zsinatnak anyagiakra vonatkozó intézkedései között legfontosabb és legelső sorban tárgyalandó kérdés a domesztika ügye. Látjuk és tapasztaljuk, hogy a legbuzgóbb törekvés, legszentebb érdek hajótörést szenved vagy háttérbe szorul az anyagi elháríthatatlan akadályok miatt. — Mint minden magán vagy közérdekű ügyben történő intézkedésnél, úgy itt is át kell gondolnunk a célt, a segédeszközöket s azok alkalmazásának lehetőségét a meglevő viszonyok között.

Egyházi domesztikánk célja lehet *szűkebb*, lehet *tágabb* körű. Első esetben csak részben pótolná a belhivatalnokok fizetéseit, segélyezné a kisebb egyházakat, — utóbbi esetben a pénztár fedezné a belhivatalnokok egész fizetését és tartaná fenn azon kisebb egyházakat, melyek önállóságának megőrzése úgy vallásos felekezeti, mint nemzetiségi érdekből szükséges. A tágabb körű pénztárba folynának be mindennemű egyházi adók, a szűkebb körűbe pedig csak azon egyházak adójának egy része fizettetnék

be, melyekben a közzsinatilag megállapítandó egyházi adókulcs szerint több adó gyűl be, mint a mennyi a helybeli egyházi szükségletek és fizetmények által igénybe vétetnék. Ez a körülmény pedig leginkább a nagyobb népességű egyházaknál állana be, melyekben az egyházi adó aránytalanul kevesebb, mint a kisebb egyházakban. El kell ismernünk azt, hogy eddig nagyon igazságtalan arányu nálunk az egyházi teherviselés nemcsak a különböző egyházkerületekben, hanem ugyanazon kerület egyházmegegyei, sőt az egyházmegyék egyes egyházaiban is, annyira, hogy adatokra építve állithatom, miszerint ugyanazon anyagi helyzetű egyháztagok különböző egyházakban 5—50 frt szerint arányuló egyházi adót fizetnek. Vajjon midőn az országos törvények által eléggé meghatározott igazságos arány szerint fizeti a polgár polgári adóját, és mégis zúgolódik ellene, azt igazságtalannak tartja: miként egyeztethető össze a fentebbi aránytalan egyházi teherviselés az általunk hirdetett igazság és szeretet törvényével? hogyné zúgolódnának a kis egyházak szegényei, különösen a mai korban azon aránytalan teher nyomása ellen? Az igazság állítsa fel a méltányos arányt, a szeretet osztozzék a teherviselésben! ez legyen elvünk, így vigyük keresztül általánosan az egyházi adó kivétést!

Már most azon kérdés áll előttünk, hogy miként alakíthatnók meg a közös domesztikát? erre szerintem ötféle út és mód van

1. *A lélekszám szerinti egyházi adókivétel*, melynek, hogy a belhivatalnokok fizetése azonnal folyóvá tétethessék, oly mérvűnek kellene lenni, hogy azok évi illetőségét bőven fedezze. Vagy pedig ha bizonyos időszak p. o. egy, vagy két évtized múltán tétetnék kilátásba annak folyóvá tétele, ezen esetben lehetne kisebb mérvű. Ily pénztár alakítására vonatkozó indítványok részletesebb kidolgozással jelentek meg az „Evangyéliomi prot. lap“ első évi folyamában, de a nagy közönség azokat hallgatólágyosan vette akkor tudomásul. — Amaz indítványok többé kevésbé karolták fel a domesztikai pénztár célját, s ahhoz arányították számításaikat. — Itt, — miután részletes tervmutatás nem célozom — röviden csak annyit jelzek, hogy ha a magyar ref. egyház oly domesztikai pénztárt akar alakítani, melyből a lelkészek és tanítók illendően díjaztassanak, a szegényebb egyházak kellően segélyeztessenek, úgy minden lélek után évenként legalább 50 krt kellene 20 éven keresztül tőkésíteni, természetesen a kamatok kamataival is nevelni s így lehetne a 21-ik évben a rendes fizetményeket abból fedezni.

2. *A belhivatalnokok jelenlegi ingóbeli fizetésének pénzzé változtatása s közös pénztárba fizetésével*; ebből aztán megállapított osztályzat szerint díjaztatnának a lelkészek és tanítók. Itt szükséges lenne azonban előbb az ingó fizetések egyöntetű és birtokaránylagos megállapítása, és az ingatlanbeli fizetményeknek igazságos becslés szerinti felvétele és beszámítása.

3. *Az egyházak belhivatalnokainak fizetésében szereplő földbirtokok eladása, vagy az egyházak által azok haszonélvezetének megváltása*. Az ekként bejövő összegnek mennyisége mutatná meg aztán, hogy a fizetések többi része mily mérvben kell, hogy terhelje az egyes egyháztagokat.

4. *Önkéntes adakozás útján*. Végre

5. *Domesztikánk szükségletének az állam általi fedezetével*.

A lélekszám szerinti adózás felfogásom szerint minden körülmények között legigazságtalanebb, mert kevés kivétellel épen az egyházi hívek szegényebb része bir népesebb családdal, e szerint ezek lennének tulterhelve, minek következménye lenne, hogy vagy kényszereszközöket kellene folytonosan alkalmazni a behajtásra, a mi pedig a prot. egyháziasság elveivel ellentétben áll, — vagy telébe-harmadába jönne be az évenként számított mennyiség, — a mi a czélérést határozottan távolítaná. — vagy utoljára is azokra kellene többszörös mérvű adózást erőszakolni, a kik inkább birnák teljesíteni. — ez pedig szintén kivihetetlen. — Nézzük a példát, mely előttünk van. Ezelőtt 10 évvel a debreczeni főiskola kiépítésére az egyházkerület indítványba tette a hívek lélekszám szerinti 2 kros tiz évi tartamu adózását. Az indítvány lejött az egyházmegyékre, s azok talán egy kivételével nagylelkűen megajánlották, a többség akaratára kétségtelenül kötelezte aztán a vonakodót is. Számításba volt véve 800,000 lélek után évenként 16 ezer frt, tehát 10 évre 160 ezer frt, s azt kell látnunk, hogy bár csak egy év van már hátra, de még 45 ezer frtnál több befizetetlen. — Itt számításba lehet venni legalább 10% oly szegénységet, mely fizetni képtelen, s épen azért nagy kérdés: micsoda erő és mikor fogja a hátralékot bevehetni?

A belhivatalnokok jelenlegi ingóbeli fizetéseinek pénzzé változtatása, közös pénztárba beküldése a mai viszonyok között még talán legkivihetőbb; azonban tagadhatatlan, hogy itt is soknemű akadályok vannak, különösen szemünk előtt lebeg a gondnoki hivatalnak sok helyt hanyag, közönyös, sőt önző kezelése, a miből származnék az illetmények hiányos, késői beszolgáltatása. De legjobb esetben is e rendszerrel csak részben felelne meg a domesztika feladatának.

Határozottan kárhoztatnék minden oly törekvést, mely a behivatalnokok használatában levő földek elárusításával célozná megalakítani a domesztikát. Igaz, hogy a földbirtok kezelése különösen nagyobb egyházakban a hivatalos köteleességek részbeni elhanyagolásával járhat, vagy pedig annak jövedelme az időváltozások befolyása alatt bizonytalan, de tagadni nem lehet, hogy legtöbb falusi egyházaink behivatalnokainak existenciáját a földbirtok képezi, s a nélkül csakis örök időkre biztosított állandó tisztességes fizetés lehetne elfogadható kárpótlás, ilyenre pedig a mai viszonyok között kilátásunk nincs. Talán célszerű lenne a népesebb egyházakban a felsőbb egyházi hatóság által méltányosan megállapított haszonélvezeti díjt a behivatalnoki földekért az egyházra háritani, s az gondoskodnék aztán, hogy a maga javára házilag kezelje vagy haszonbérbe adja-e azt?

Önkéntes adakozás utján legkeresztyénesebb áldozathozatal lenne a domesztika felállítása. Oh de hol vannak a Bethlenek, Apafiak, Lórántfiak, Horváth Máriák, Baldácsiak stb? Igaz, hogy századok, sőt olykor tizedek is adnak nekünk áldozatkész buzgó szellemeket, igaz hogy sok részben ilyeneknek köszönheti szegény egyházunk magasabb intézeteinek alapítását, sőt fenállhatását is, — de egy domesztikai pénztár felállítására ezer meg ezer nemes lelkek áldozatkészége kívántatik, hogy egyházunk ezen törekvését teljes siker koronázza. Itt tűnnék ki, hogy két millió lelket számláló magyar reformált egyházunknak vannak-e gazdag adakozó főurai, vagyonos áldozatkész középosztálya, és ily szent ügyet nemes törekvéssel és önmegtágadással is támogató népe? E kérdésre a magyar reformált egyház domesztikájának ily utoni felállítása lenne a legszebb, legüdvösebb tanubizonyosságot tevő felelet.

S — s.

(Folyt. köv.)

A gymnasiumi tanárok kölcsönös leczkelátogatása.

Minél több osztálya van valamely tanintézetnek, a tanítás és nevelés egységessége annál inkább veszélyeztetve van. Minthogy pedig ezen egységesség az ily több osztályu intézetek felvirágzására conditio, sine qua non, annak elérése és biztosítása végett az eszközöket felkeresni és megállapítani szükséges. Erre nézve minden több osztályu intézetben háromféle eszköz van: igazgató, osztálytanárok, tanári értekezletek. Schrader a maga neveléstanában azon szokást említi fel ide vonatkozólag, hogy a különböző szakokban és osztályokban az illető tanárok a többi szaktanárok jelenlétében megállapított sorrendben előadásokat tartanak, melyeknek menetét s eredményét az értekezleteken a kartársak megbeszélik, meghányják vetik. Ezen szokás bármily hasznosnak látszik is, de nem általános, s az egy-

mástól távol eső osztályok tanárai között nem is engedhető meg. A tanári értekezleteken pedig az összes kartanárok jelenlétében alig lehet czélszerű és semmi esetre sem közérdekű minden egyes szakbeli tanárok előadásának vitatása. Az osztálytanárnak ugyan joga van az osztálykönyvből az egyes tanárok tevékenységéről tudomást szerezni, de mintegy irányzó beleszólás őt nem illeti meg. Az egység fenntartására tehát fenmaradna az igazgató.

Ha a tanítást s szorosabb értelemben vett nevelés minden paedagogiai alapelvei általánosan helyesekül volnának elismerve, ha a tanárok egy bizonyos fokig egyenlő elméleti képzettséggel bírnának, akkor az igazgatónak az egységesség fenntartásánál könnyű volna a feladata. De a dolog nem így áll, és az igazgató feladata igen nehéz, mondhatni teljesíthetetlen. Csak ritka, egészen kiváló személyiségek képesek egy intézetre szellemök bélyegét egészen reányomni és így az egységességet megalkotni.

E végre az összes tanároknak rövid szabályrendeletek alakjában utasításokat lehetne ugyan adni, de oly számos és sajátosan kiképződött egyéneknél, mondhatni tudós férfiaknál, kik ugyanazon téren működnek, de egymást működni nem látják, legfeljebb sikereikről következtetnek mások munkájára, az a czél, hogy munkájokban a lehető egyöntetűség éressék el, alig képzelhető. Az igazgató ugyan a maga látogatása alkalmával tekintélye és hivatali hatalmánál fogva külsőségekben bizonyos egyezést érhet el, de az összes nevelés benső egysége lehetetlen, mindaddig míg az egyes tanítók egymásnak működése módját nem ismerik.

A tanárok személyes viszonya némely esetekben segíthet részben a bajon, de egy iskola ügyét esetlegeken építeni nem lehet.

Itt általános érvényű intézkedésre van szükség. *Czélszerű eszköznek látszik, hogy a tanárok egymás előadásait kölcsönösen látogassák.* Azonban a különben is sok órán elfoglalt tanároktól nem lehet azt kívánni, hogy mint az igazgató, ők is minden szakot sorra látogassanak, hanem csak azt, hogy az ő osztályukkal közvetlenül határos osztályokban azon szak iránt érdeklődjenek, a melyet egyben ők magok is tanítanak, és saját osztályokban kartársaik óráit keressék fel.

Ezáltal gondoskodva lesz a tanítás egységességére nézve és pedig először a tanítás egymásutánjára vonatkozólag. Így lehetővé tétetik a tananyagok nagyobb tervszerűséggel tehát egyenlőséggel is elsajátíttatása. — A közelebbi alsó osztályban nagyobb könnyűséggel veheti észre a látogató tanár mint később saját tanításában, hogy hol vannak hézagok, miben biztos vagy miben nem biztos az osztály; és így az ismétlésre fordítható idő azonnal helyesebben lesz hasznosítható, s könnyű belátni, hogy a jövő feladványt hol és hogyan kell az előbbihez csatolni. A közelebbi felső osztályban azonnal észrevehető, hogy hol történhetett hiba s azt a látogató a közelebbi esetben helyrehozhatja. Ha a tanítók ily viszonyban állanak egymással, akkor azon gyakran nem ok nélkül emelt szemrehányás el fog esni, hogy a tanulóktól a következő osztályban sohasem kérdezik azt, amit az előbbi osztályban minden erejük ráfordításával kellett tanulniok.

Másodszor az egymásmellettiségre vonatkozólag. Ha ugyanazon osztály tanárai egymásnál hospitálnak, akkor az ugyan

azon osztály tantárgyai egymással szorosabb viszonyba hozhatók. Így a történelmi anyag úgy az idegen mint a hazai nyelv tanításánál hasznosítható lesz; az egyes nyelvek tanárai, amennyiben a grammatikai tanításnál egymásra tekintettel lesznek, kevesebb erő ráfordításával nagyobb világosságot eszközölhetnek. A földrajz összekötő tag a természettudomány és a történelem közt.

Harmadszor a tanítás módjára a didaktikára vonatkozólag. Egyik tanár a másiknak módszerét és technikáját nemcsak könnyebben megismerheti, a midőn saját szemével látja azt, hanem megítélheti azt is, hogy e másik mivel mit ér; a tanár megvizsgálja s bírálja magát és módszerét, és így a jobb általános elfogadásban részesül.

Igen nagy fontosságú a tanárok kölcsönös látogatása a szorosabb értelemben vett nevelésre nézve, vagyis az igazgatásra és fegyelemre nézve is.

1. A szorosabb értelemben vett nevelésre nézve is áll, hogy a kartársak kölcsönösen elleshetik egymásnak bánásmódját vagyis azt, hogy az igazgatást és fegyelmet miképen kezeli egyik vagy másik, s abból azt, ami egyéniségével megegyezik, utánozhatja. Így ami jónak bizonyul, idővel az egész iskola közkincsévé lesz, a helytelen pedig mind inkább inkább el fog tűnni.

2. Még fontosabb az a körülmény hogy a hospitálás a tanulóknak gyorsabb és biztosabb kiismerését elősegíti. Az iskolai nevelés szempontjából ugyanis igen fontos a tanulók egyéniségének megismerése, a mi főleg nagy számu új tanítványoknál sok időt kivánó s nehéz feladat; nemcsak azért mert általában véve nehéz dolog sok embert pontosan megismerni, hanem azért is mert a tanuló az új tanár iránt nem mindjárt viseltetik teljes odaadással és nyíltsággal. A kik a közelebbi alsó osztályba az év vége felé belátogatnak, tapasztalhatják, hogy a tanulók miképen viselik magokat a tanár iránt, a kivel közelebbi viszonyban állanak s tudhatják, hogy később miképen kell azokkal bántani... Azonban ha az átvétel előtt némi ismeretet szerez is a tanár tanítványai felől, még nem ment minden tévedéstől. A tapasztalás bizonyítja, hogy ez vagy amaz tanulót hónapokig nem helyesen ítéljük meg, főleg a zárkózott természetűeket, míg végre valami véletlen által azok kellő ismeretét megnyerjük. Azon lehetőség, hogy a tévedés tovább tart, kevesbedik a saját osztályunkban való hospitáltság által, midőn azt tapasztalhatjuk, hogy azon tanulók, kiket mi egészen kedvezőtlenül íteltünk meg, s irántuk csekélylő véleménynyel voltunk, egy más szakban, más bánásmód mellett talán feltűnően többet teljesítenek mint vártuk; akkor újabb érdeklődéssel irántuk s megkísértjük más eszközökkel hatni rájuk, s talán arról győződünk meg, hogy eddig visszásan bántunk velök s hibánkat jóvá tenni igyekeztünk; egyszóval, a tanár újabb, alaposabb ismerete a tanuló javára szolgál.

Ha korunknak azon sok látszattal bíró vádját meg akarjuk szüntetni, miszerint főleg a kisebb gymn. tanulóknak úgy oktatása, mint nevelése tekintetében káros a tanárok nagy száma, akkor az itt ajánlott hospitáltság aligha sokáig mellőzhető.

(Vége köv.)

Joó István.

TÁRCZA.

Az erkölcsi és vallási nevelés eszméinek történelmi fejlődése a francziáknál.

(Második közlemény.)

A „nagy század“, amint a XIV. Lajos korát nevezgeték, valóban a francia nemzeti szellem kibontakozásának százada. Nagy szónokai, költői nem kevesebbet tettek Franciaország európai tulsulyának kivívására, mint államférfiai s lángeszű hadvezérei. Gazdagnak mondhatjuk e korszaknak paedagogiai irodalmát is akár a megjelent művek számát akár azok tartalmát tekintjük. Hol a művelődés oly nagy lendületet nyer, mint a francziáknál a tizenhetedik században, ott a nevelés társadalmi szükséges volta mind jobban érezteti magát s a gyakorlat mögött nem maradhat messzire az elmélet.

Összehasonlítva a XVI. század nevelési irodalmával, e korszak irodalma nagy haladást mutat. Ha nem követelhetjük is számára a teljes eredetiség dicsőségét, — mely eredetiséggel különben más kornak s más népnek is alig lehet dicsekedni, miután a klasszikus irodalom s az egyházi atyák iratai oly sok maradandó becsü nevelési elvet s mindenkor használható észrevételeket hagytak ránk: — annyit állíthatunk, hogy az átvett nevelési nézetek jobban átsajátítottak, a társadalmi s egyházi étellel közelebbi vonatkozásba hoztattak, mint történt a megelőző időszakban. A paedagogiai művekben határozottabb irányt s nagyobb rendszerességet találunk. Ingadozás azonban még mindig észlelhető; a neveléstani írók kedvvel gyűjtik össze a pogány és keresztyén világ hagyományait s többször a nélkül, hogy azok ellenmondásait kibékíteni megkísérlelnék. De a nagyobb írók okosan tudják a gyűjtöttöket felhasználni céljaikra s velük vagy ellenük érvényre juttatni pártjuk, rendjük vagy saját egyéniségük felfogását.

Három áramlat küzd itt egymással: a *szigoruan római katolikus*, mely az egyház dogmáiból egy betűt sem enged, mely makacsul ragaszkodik a szertartásokhoz s később a nevelésben a belső vallásosságot feladni, semhogy annak külső látszatából valamit engedjen; másik a *pietisztikus* mely igazi vallásos érzületre törekszik s ha külsőségekre is kiterjed gondja, ezt azért teszi, mert a belső vallásosságnak eszközét és biztosítékát látja abban; a bölcselmi vagy *tisztán emberies*, mely bevallva vagy be nem vallva igyekszik keresztyénies jellegéből kivetkőztetni a nevelést s a tapasztalásban, önérdemben vetni meg annak alapját. — Ez utóbbi a pogány világnézetben keresi a maga szövetségesét. — Ez iránylatok közül egyik sem jut uralomra a XVII-ik században s a XVIII-ik első felében. Mert habár a tizenhetedik század paedagogiai irodalma kevésbé egyházas, de azért ekkor is jelentek meg művek, melyeket a legmelegebb vallásosság s confessionalis hűség jellemez. Bátran kiterjeszthetjük hát a francia nevelési irodalom e második korszakát 1762-ig vagyis *Rousseau* föllépéséig. A csoportosítás kedvéért kénytelen leszek a chronologiai rendet kissé megzavarni.

Nem csupán a nő írókat de a férfi paedagogusokat is élénken foglalkoztatja az a kérdés: szükséges-e a nőket az elemienél több oktatásban részesíttetni. Ez nem pártkérdés

az említett iskolák közt. A nők tudományos képeztetésének védői s ellenesei mindenik csoportban találhatók. Ez a téma még akkor nem a mai alakjában tárgyalatik. Egyik író sem gondol arra, vajjon jó volna-e a nőket egyetemekre bocsátani s mindazon állásokra, hivatalokra jogosítani, melyeken a tanult férfiak kenyeret kereshetnek magoknak. Náluk inkább arról van szó, vajjon csakugyan képesítve van-e a nő a tudományokra, művészetekre úgy mint a férfi, s a szellemi foglalkozás előnyére vagy hátrányára válnék-e női hivatásának.

Legilletékesebb volt e kérdés felvetésére *Schurman* (Anna Mária) kisasszony, egy kölni születésű nő, ki kevés idő alatt csodálatos haladást tőn a zenében, festészetben, szobrászatban, megtanult latinul, görögül, zsidóul s igen jól beszélt németül, francziául angolul, olaszul, sikeresen tanulmányozta a matematikát, geographiát, philosophiát és theologiát. Utrechtben ismeretséget kötött azon idők nagy íróival s tudósaival *Rivet*-vel, *Vossius*-sal, *Spanheim*-mal, *Sanmaise*-zel, *Huyghes*-szel. E nagyhirű protestáns nőtől Utrechtben 1638-ban egy latin értekezés jelent meg, mely nyolcz évvel később a *Rivet* lelkész feleletével együtt francziára fordítottatott *Colletet* által. Érdekes az indokolás, miért véli tudós hölgyünk szükségesnek a nők kiképeztetését a tudományokban és művészetekben. Miután a nők ugyanis ki vannak zárva a közügyekből, annál több idejük marad mulattatni a muzsákat. S feltéve, hogy férjhez nem mennek, nem jobb-e a henyelés kísérteteit szellemi munkával üzniök el? Aztán a nők, mint ezt *De Gournay* kisasszony (Montaigne fogadott leánya) s *Gray Johanna* (ki a szentírást eredetiben olvasta) példája mutatja, tudványók, szeretnének tanulni természetéről, emberiségről, csak alkalmat adnának nekik! — *Rivet* tudós barátnőjének tartózkodva, de észrevehető finom gunynyal felel. *Schurman* kisasszony esetét kivételesnek mondja; nem lehet, de nincs is szükség rá, hogy minden nő annyit tanuljon. Ő különben nem bánna, ha egy kissé kiebb terjesztenék a nők ismeretkörét, de mindenesetre korlátozandónak vélné azt, például kizárná a *rhetorikát* és *logikát*. Véleménye szerint nincs a leányoknak még annyi üres idejük sem, mint a fiuknak, hiszen nekik a *háztartásban* is gyakorlódniok kell. — Kissé furcsának képzeli, hogy a kisasszonyok együtt járjanak fivéreikkel iskolába, czípelvén hónuk alatt a görög és latin könyveket. Végül komolyan figyelmezteti barátnőjét, hogy a tudományok könnyen csábitanak *vallástalanságra*. — Becsületére válik *Schurman* kisasszonynak, hogy egy 1640-ben kelt levelében *Rivet* érvelése által egészen meggyőződtnék vallotta magát.

Ugyancsak a nőkről szól *Du Bosc* könyve (*L'honneste femme* 1658) és *Grenaille*-é (*Tableau de l'honneste fille* etc. 1660). — Ez utóbbi egész elragadtatással írja, hogy „Francziaország a világ szemefénye, a megmaradt paradicsom . . . s a mi Francziaországot a legszebb országgá teszi, az, hogy ő az anyja a legbecsületesebb leányoknak.“ Nyiltabban küzdenek a nők tudományos kiképeztetése mellett *Clement* (Erzébet Mária) kisasszony és *Poullain de la Barre*. Az első egy párbeszédben mondatja el *Pauline* hercegnővel a házias *Penelopénak*, mily neveléses helyzetbe hozza a nőket a férfiak előtt tudatlanságuk, mennyire alkalmatlanok a miatt szellemes társalgást folytatni férfiakkal

s így általában nemes szórakozásra. A második a két nem egyenlőségéről (*l'Egalité des sexes*) írt könyvében tagad minden értelmi és erkölcsi különbséget a férfiak és nők közt s a nők tudományos kiképeztetéséről egy önálló könyvet írt (*De l'éducation des dames pour la conduite de l'esprit dans les sciences et dans les moeurs*. 1679.) XIII. Lajos unoka-nővérének ajánlva.

Időrend szerint, de paedegógiai jelentősége szerint is első helyen áll e korszak íróinak azon csoportja, melyet *pietisztikusnak* neveztem. Ezek vagy jansenisták vagy a benső vallásosságnak hasonló hívei azon időből, midőn a jansenismus erőszakkal el volt már fojtva. E komoly erkölcsi irány hivatva volt ujjá szülni a catholicismust s megtalálta barátait a társadalom legfelsőbb rétegeiben is; de a valódi kegyesség e szövetségének buknia kellett az udvarral szövetkezett jezsuiták gyűlölete miatt, kiknek elég okuk volt társadalmi nagy befolyásukat féltetni a nem kevesebb tudománytal, de sokkal több lelkiismeretességgel működő jansenistáktól. — Bár őszinte katolikusok voltak, mint az augustinusi ellenállhatlan isteni kegyelem s feltétlen elővégtet vallóit könnyű volt a pelágiánista jezsuitáknak eretnekség gyanújába hozni őket a pápa s a protestantismus színében tüntetni fel a reformátusokat engesztelhetlenül üldöző udvar előtt. E protestáns jelleg félreismerhetlen volt *Jansen* (löweni tanár) barátja *St. Cyran* abbé s követője *Arnauld Antal* sorbonnei tanár iratain, kik nyilván hirdették, hogy a szent szertartásoknak csak úgy lehet üdvözítő hatása, ha az isteni kegyelmet töredelmes szívvel már előbb magunkévá tettük. *Pascal* „Lettres Provinciales“-ja, melyben maró szatirával neveltségessé lett téve a casuistikus moral, vérig sebzé a jezsuitákat s a rend hitelét egyszer mindenkorra aláasta a művelt közönség szemében. *St. Cyran* bebörtönöztethette *Richelieu*, de az általa képviselt eszmét nem lehetett a vincennes-i börtönbe szorítani; az erkölcsi vereséget, melyet a jezsuitismus magában a kath. egyház kebelében szenvedett a jansenismustól, soha sem heverte ki többé. De lássuk, mit tettek a jansenisták a nevelés terén.

A *port-royali* (Chevreuse közelében) cistercita-zárda főnöknője *Arnold* nővére *Angelika* meg volt nyerve a jansenismusnak, valamint a környezetében élő *Johanna* nővérük *Bregy Eustachia*, *Briguet Christina*. A férfiak közül nevezesebbek Sz. Cyranon kívül *Nicole*, *Hamon* (orvos) *Lancelot*. Gyakorlati tevékenységüket a nevelésnek szentelték; ez volt az a talaj, hol a tisztább vallásosság magvait el kellett hinteni, ha az egyház és társadalom erkölcsi állapotán változtatni akartak. A keresztyéni szeretet, mely lelküket áthatotta, a gyermekekre áradt ki először. *St. Cyran* örömét találta abban ha az árva gyermekeknek menhelyet adhatott. *Hamon*, *Nicole*, *Lancelot* életfeladatokká tették a gyermeknevelés ügyét s az oktatási módszer javítását. A port-royali előkészítő iskola, mely kezdetben nem akart több lenni, mint a felsőbb tanintézetek veteményes kertje, csakhamar az egyetemen versenyző virágzó tanodává nőtte ki magát s már 1646-ban Párisban egy fiókiskolát nyitott. —

Majd több leány-tanintézetet állítottak, mignem a jezsuiták ármánykodásának sikerült az iskolákat Chevreuse-Versailles környékére korlátozni, végre 1660-ban bezáratni. A port-royali tanintézetben lett először az oktatás

nyelve francia, noha azért az ó és új nyelvek is tanítottak és pedig a nyelvtanítás módszerének nagy mestere Lancelot vezetése alatt fényes sikerrel. Eddig az a ma már alig érthető eljárás volt szokásban, hogy előbb latinul kellett a gyermekeknek olvasni tudni s csak azután tanultak meg anyanyelvükön olvasni. Így aztán 3—4 év eltelt, míg valaki jól olvasni megtanult. A port-royalista tanítók ellene voltak minden pedanteriának a nevelésben. Igyekeztek érdekessé tenni, amit tanítottak, a nélkül, hogy abból gyermekjátékot csináltak volna. Csak azt kellett beemlézni, amit a tanítvány már jól megértett. Kevés parancs, annál több gyakorlat; nem csupán a szavak, de a tárgyak ismerete, — ez jellemzi a port-royali tanítást. Tizenkét éves korukig nem foglalkoztak a növendékek egyébvel, mint egy kis szenttéörténettel, geographiával, számmal s inkább kellemes szórakozásként a nélkül, hogy meg kellett volna erőltetni magukat a tanulással. Ekkor vette kezdetét a rendes tanulás, de bár a tanórák ideje meg volt határozva, a körülmények szerint szabad volt a tanítóknak szünettel cserélni fel a már terhessé váló szellemi foglalkozást. Nyáron a fák lombjai alatt, a patak partján magyarázták Virgilt, Homért, értelmezték Cicerót, Plátót, Aristotelest s az egyházi atyákat.

De a mi bennünket közelebről érdekel: az oktatásnak főczélját a vallásosság és erkölcsiség képezte. Szigoruan tartották magokat azon elvhez, hogy tanítóul csak oly egyén választható, kinek kegyessége, képessége, önzetlensége, tapintatossága nem volt kétségbe vonható. Arra, hogy valaki tanítói tisztet vállaljon, első kellék a szeretet; hogy keresztyénileg neveljen, legyen maga jó keresztyén, higgyen istenben s legyen meggyőződve az imádság hatékonysága felől. Mi volt a gyermek a port-royalista szemében? Az elesett ember származéka, kinek semmi szabadsága, ki alá van vetve a test kívánságainak, ki ellenállhatlanul utánozza a mit lát, ki nem tud semmit s minden jónak ellene szegülhet. A keresztség által nyert kegyelmet elvesziti, mihelyt okossága megjő, hajlandó a bűnre, mert bűnben fogantatott. A nevelés feladata nem lehet más, mint visszaállítani az eset előtti embert, a mennyire hatalmában van. Hatnunk kell az ifjú lélekre azon eszközök által, melyeket isten rendelkezésünkre bocsátott, segíteni őt, a mint isten segít minket ezen munkánkban. A gyermek lelke telve van a gonosszal belülről, körül van véve a gonosztól kívülről; mi nem rázhatjuk le magunkról a felelősséget, melyet istennek törvénye ránk ruházott, bármik legyenek is az ő szent akaratának titkai a gyermeket illetőleg. E felemelő gondolat párosulva azon gyöngéd szeretettel, melylyel a rájuk bizott gyermekek iránt viseltettek, magyarázza meg a port-royalisták nevelési rendszerét. A jansenista hitt az emberi szív belső romlottságában s a gonosznak hatalmában, de nem kevésbé bizott az isteni kegyelem végetlen hatalmában.

Éjjel-nappal vigyáztak, hogy semmiféle káros behatás be ne mocskolja növendékeik lelkét s erkölcstelen beszélgetés bűnre ne csábítsa azokat. S mert elébb-utóbb meg kelle ismerniök a roszt, melytől őket őrizték, mindent elkövettek, hogy az evangyéliomi tanok által idejében előkészítve legyen a növendék lelke a megismerendő roszt, felismerje azt s tudja magát védeni annak hatalma ellen.

Nemcsak szerették, de tisztelték tanítványaikban az embert. E gyermekekért is meghalt a Jézus Krisztus, bennök is örök életű lélek lakik. Innen a nyájas bánásmód, melyben tanítványaikat részeltették, a nélkül, hogy elkényeztették volna azokat. A Port-Royal növendékeire váró legnagyobb büntetés az volt, hogy elküldetnek az intézetből, ha magokat nem jól viselik.

Ismerkedjünk meg most személyenkint jelesebb pædagogiai íróikkal.

(Folyt. köv.)

Dr. Bihari Péter

BELFÖLD.

A debreczeni ref. egyházmegye határozata a vasárnap megszentelése érdekében.

Mielőtt közrebocsátnók egész terjedelemben a debreczeni reform. egyházmegyének 1878. nov. 1. Debreczenben j. könyvi 23-ik szám alatt hozott fontos határozatát a nyomtatásban is megjelent „Jegyzőkönyvből,“ szükségesnek látjuk egyéni nézetünket is nyilvánítani.

Vallásos örömmérettel telünk el, hogy a derék egyházmegye nem hagyja a peres akták közé temetni a hitéletet és társadalmi jólétet is felette közelről érdeklő égő kérdést, sőt feleleveníti azt egész erejében. Kivánatosnak tartjuk, hogy mind a 13 egyházmegye asztalán tárgyalás alá vétesse az, hogy így kerületünk egész területén megvitattassék, s kellő támogatásban részesüljön, így gerjedhet az iránt közfigyelem és meleg érdeklődés. — Mig mindenik egyházmegye ki nem fejezi végzésében nézetét a debreczeni egyházmegye alább közlendő indítványa iránt, addig nem kellene az egyházkerületi gyűlés elé vinni a dolgot; beérkezvén az egyházkerülethez mindenik tractus véleménye, itt a központon egy külön *értekezletet* kellene egybehívni a kerületi gyűlésen tárgyalást megelőzőleg, melyen egyfelől összehívhatnók a 13 pontról jött nézetek, s ezek alapján tétetnek formulázott indítvány, ez terjesztetnék aztán a kerületi gyűlés elé. Így a gyűlés tagjai előre kellő tájékozást szerezhhetnek a hangulatról, véleményekről, összesített óhajokról s nagyobb körültekintéssel, tárgyilagossággal, mintegy ünnepélyesen hozattatnék a kerületen végzés.

Nézetem szerint szent, vallásos kötelmet teljesítend az egyházkerület, ha közmegállapodásra jutván magához a törvényhozáshoz forduland s emberiségi és társadalmi indokok szempontjából kérelmezendi, hogy a hetednap közmunkaszünet világosabb törvénnyel irassék körül, s legelőbb maguk az állami és köztörvényi hatóságok utasítsanak a hetednap (vasárnapi) szünetnek hivatalból megtartására; továbbá a hivatalnokoknak, és közszolgálat tevő személyeknek postán, távirddán és vonatokon stb. lehető enyhülés és kedvezmény biztosítsassék.

A hitjogát, a vallás szabadságát sérti az meg, a ki épen az istentiszteletre rendelt időben és napokon lehetlenné teszi az Úr házának látogatását, a vallásos szükségletek kielégítését; lehetlenné tétetik pedig mindez, ha maga az állam vagy bármely hatóság a tőle függő tisztviselőket, és munkás személyzetet rendszeresen foglalkoztatja vasárnapokon is. Ha valaki nem él az adott vagy nyert szabadsággal, azért ő a felelős, de ha akarna élni s gátolva

van, a gátolót terheli a felelősség. Magyarhon még óriás többségben keresztyén állam, így bátran remélhető, hogy a törvényhozás is felemelkedendik az emberi és keresztyéni magaslatra. De bármi legyen az eredmény, az a ki isteni törvényre is támaszkodva felszólal, nemes kötelességet teljesít.

A állami támogatás mellett a társadalmi munkálkodás elengedhetlen, még az államtörvénynek is ez szerzend tiszteletet és végrehajtást. Első rendű szükséglet azért vasárnapügyi egyesület alapítása' előbb is itt központban Debreczenben, aztán a nagyobb városokban; a helyi vagy fiók-egyletek lépjenek egymással szerves összeköttetésbe és közösen működjenek a nagy célra.

Az egyházkerületi közgyűlés egyelőre kimondhatja annyit: megvárja és szívesen látja az esperesektől, nagyobb városok lelkészeitől, prezsbiteriumoktól és vallásos keblű egyes világiainktól, hogy megragadva a kezdeményezést helyenként vasárnap-egyleteket alakítsanak, s mihelyest bejelentetnek ily helyi egyletek alakulásai, a kerület is a maga kebeléből egy bátorító, támogató, figyelemmel kíséző vasárnapügyi bizottságot választand mely időnként tudomásra juttatás végett jelentést tegyen a kerületnek az egyes fiók-egyletek működéséről és felmerülő szükség esetén az ezen egyleti működést felfelé, vagy kifelé erkölcsi támogatásban részesíti, a vasárnapügyi összes mozgalmat mintegy irányozva. Így előkészíthető lesz kerületi, talán országos szövetkezés s a külföldi vagy nemzetközi vasárnap-ügyi federációba belépés.

A debreczeni, bihari, hajdu-szabolcsi ref. egyház-egyletek megtették a szép és hálára méltó kezdeményt, felutának a közjóra vezető nyomokon! ébredj magyar Sion, és ébredjetek, kik lakoztok abban, az Urnak szent napja hív, int, kötelez és lelkesít titeket. A magyar sem maradhat el élő hitrokonai, a művelt keresztyén felekezetek mögött. *Jót akar*, mert istenit és egyszersmind emberit akar, ez fokozhatja erélyét.

Tisztelt barátom a szerkesztő felhívására vonám fel nagy gyorsasággal, de lelki örömmel e pár sort... Kísérje a debreczeni egyház-egylet indítványát a siker áldása mindenütt, hol olvastatik, hol gondolkodnak a felett, s a hol dobog a szív Isten országának megvalósításáért. (B. F.)

A debreczeni ref. egyház-egylet indítványa a vasárnap-ügyében.

23. Olvastatott a f. évi jul. hó 29-ik napján a konyári sóstón tartott lelkészi körértekezleti gyűlés jegyzőkönyvének 10-ik száma, mely a bárándi lelkészi körértekezlet f. évi jun. 5-én tartott gyűlése jegyzőkönyvének 2-ik száma alatt foglalt következő indítvány értelmében leendő eljárásra kéri fel egyház-egyleti közgyűlésünket, mely szerint mély fájdalommal említettén fel a bárándi lelkészi körértekezleti gyűlés hivatolt jegyzőkönyvi számában, hogy a vasárnap megszentelése ügyében ezen körértekezletől származott s mult évi november havi egyház-egyleti közgyűlésünk jegyzőkönyvének 19. számában a főt. egyházker. közgyűlés elé pártolólággal terjesztett azon indítvány, „hogy kéréssek fel a főtiszt. egyházker. közgyűlés, hogy a *miniszterium útján országos intézkedést eszközöljön ki* a vasárnap megszen-

telése ügyében,“ — a főtiszt. egyházkerületnek f. évben tartott gyűlése által mellőztetett, illetőleg az indítványtól eltérőleg a vasárnap megszentelése ügyében *egyedül a lelkészek társadalmi uton nyilatkozó buzgalma sürgettetett*; holott a lelkészek e tekintetben meglevő s bármily szorgalommal működő buzgalma, a világi hatóság által megengedett, több esetben egyenesen elrendelt világi foglalkozásokkal szemben eredménytelen fog maradni s épen e fontos akadály megszüntetéseért az ezt egyedül tehető világi hatóságnál zörgetni s az ebből a társadalomra is nagy mérvben háramló erkölcsi hasznot feltüntetni az egyház minél nagyobb felvirágzásáért munkálni hivatott egyházkerületi közgyűlésnek feladata: arra kéretik a körértekezlet, hogy vissza nem rettenve fentebb jelzett indítványunk érdekében tett első felterjesztésünk sikertelensége által, kérje egyház-egyleti közgyűlésünket a vasárnap megszentelése ügyében tett indítványunknak a *többi egyház-egylettel leendő közlésére s ez ügyben együttes felterjesztésre*, hogy a tömeges felterjesztés által a felette fontos, de talán egyház-egyletünk erőtelen hangja mellett csekélynek talált ügy a főtiszt. egyházker. közgyűlés előtt nagyobb nyomatékúvá tétessék.

Teljesen meg levén győződve arról közgyűlésünk, hogy a vasárnapnak ugy egyházi, mint társadalmi szempontból egyiránt égetően szükséges megszenteléséhez a legelső, semmi szín alatt nem mellőzhető és a mai társadalmi viszonyok között bármily apostoli buzgalom által sem helyettesíthető segéd eszköz a *felsőbb polgári hatóság általánosan kötelező intézkedése*, a midőn egy ily intézkedés kieszközlésére a főt. *egyházkerületi közgyűlést* — az e tekintetben már a bihari egyház-egylettel egy időben sikertelenül tett felterjesztése után — ismételten, teljes tisztelettel s az ügy nagy fontosságára mutatva, a figyelembe vétetés reményével kéri: egyszersmind jelenlegi közgyűlésünk nyomott jegyzőkönyvének egyházkerületünk többi *egyház-egyleti számára megküldése* s abban e jegyzőkönyvi számnak feltüntetése által a testvéregyház-egyletünkkel bizalommal felhívja, hogy velünk együtt felterjesztésökkel e fontos ügynek a közelebbi egyházkerületi közgyűlés előtt nagyobb sőt teljes nyomatékot szerezni segítsenek.

Észrevételek azon bírálatokra, melyek az ujszövetség átdolgozott károliféle fordításának második felerészére a „Protestáns Egyházi és Iskolai Lap“ 1878-ik évi folyamának 46. és következő számaiban, és az „Egyházi és Iskolai Szemle“ 1878-ik évi folyamának 50 ik és következő számaiban tétettek közé.

Az új szövetség átdolgozott károliféle fordításának második felerésze, t. i. az apostoli leveleknek és a Jelenések könyvének fordítása*) a Prot. Egyház és Iskolai lapban és az Egyházi és Isk. Szemlében, egészen elítéltetett.

Megkezdte az elítélést Dr. Ballagi Mór, ki ezen fordítást az „irány esetlensége, sokszor értetlensége“ a betűhöz tapadó magyarítás miatt útasítja el, elismerését azonban egészen nem tagadja meg attól. Tovább viszik az elítélést Nagy Gusztáv és Keresztes József, kik szerint ez a fordítás még az értelmezési alapra nézve is megvetendő.

*) Ezen fordításról a bírálók ugy szólnak, mintha az csak az enyém volna. Az igazság szeretete kívánja, hogy nyilvánosságra hozzam, miszerint az épen annyira sajátja nagy körösi lelkész Filó Lajos urnak. Mert együtt dolgoztunk azon, együtt állapítottuk azt meg. **

A mi már a B. M. ítéletét illeti (nem vévén abból az érthetlenséggel vádolást tekintetbe) az igazságosnak tetszik akkor, ha csak arra nézünk, hogy fordításunk nagyon sok helyen szószerinti, ha úgy tetszik betűhöz tapadó s e miatt néha kellemetlen hangzásu. De hogy a legkiméletesebb kifejezést használjam, tulszigoru az, ha tekintetbe vesszük, hogy ezen fordításnak épen úgy jellemére tartozik a szabadság, mint a szószerintiség; és a szószerintiséget hatalmas okok követelik. Ugyanis, bárki fordítsa is le az apostoli iratokat, bármennyire barátja legyen is az a szabad fordításnak, számtalan helyen szószerint kell fordítania. Mert melözve azon sok helyeket, hol a fordítónak a jó magyaros kifejezés végett nem szükség fordításában eltávozni a szószerintiségtől (csak ne fogjuk mindjárt rá a szószerintire Nagy Gusztávvál, pusztán azért, mert szószerinti, a halvány-ságot, laposságot, életteleniséget), a nehezebben érthető tételek közt is nagyon sok van olyan, melynél nélkülözhetlen a szószerinti fordítás. Ilyenek azok, melyekben az apostoli irány sajátsága erős kinyomatban áll előttünk. Például az ily kifejezéseket, *ὅτι ἐξ ἀγάτης, ὅτι ἐξ ἔργου νόμου, ὅτι ἐκ πίστεως* stb., melyekhez a szent író sajátságos fogalmakat kötött, szószerint kell fordítani, mivel a genitivusban álló főneveknek melléknevekké való felbontása mellett a gondolat a fordításban nem fejezhető ki egész mélységében. Így az oly helyeket is, hol az apostol erős színezetű tropusokat és figurákat használ, szószerint kell fordítani, mivel így jobban vissza lehet tükrözteni az író szellemét, pedig ez mellözhetlen kötelessége a fordítónak.

Ha előttünk áll ezen latin mondatnak: „mors ultima linea rerum“ egy ily magyarosítása „a halálban mindennek vége“: mit tartunk erről? jó fordítás-e ez? A magyarosító eltalálta ugyan az alapgondolatot, kifejezése is talpraesett jó magyarosítást: mind a mellett sem mondhatjuk, hogy jól fordított. Mert a latin mondat szerzője költői módon akarta magát kifejezni, a magyarosító pedig ezen irányban, ezen szellemben, nem követte őt. Épen ezért ama magyarosítás nem is fordítás, hanem magyarázat. Ha előttünk áll Pál apostol ezen szavainak „*ἔτι, σήμερον γεγοναμεν τῷ ὁμοιωμάτι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα* (Rom. 6, 5.)“ ezen általunk adott fordítása, „ha összenötteké lettünk az ő halálának hasonlatosságával, az ő feltámadásával is azok leszünk.“ ezt bizonyosan mindenki elítéli, esetlennék, izetlennek, értelem nélkülinek kiáltja. Mi pedig azt mondjuk nyugodtan, adjatok jobb fordítást, csak hogy fordítás helyett ne adjatok magyarázatot, és az apostol szavaiban erősen kinyomott kép vonásait hiven tükrözzétek vissza fordításotokban. A ki ezt megkísérti: tapasztalni fogja, hogy fordításunkon keveset tud változtatni, úgy hogy az ő fordítását is lehet esetlennék, izetlennek, értelem nélkülinek nevezni. Pedig hány ily tétel van az apostoli levelekben.

Tekintetbe kell venni azt is, hogy a biblia magyar fordításánál a fordítás jeles volta nem annyira attól függ, hogy mily csinos, kerekded, folyékony magyarosítást az, mint sokkal inkább attól, hogy a szent író gondolatait mily hűen adja vissza. A fordításban nem lehet sem több, sem kevesebb, sem más gondolat, mint a mennyt és a melyet a szent író kifejezett. Ez azon érdek, melynek szükség esetében minden más érdek alá kell rendelnünk a fordítás közben, elannyira, hogy ha a fordítónak választania kell a kettő

közt, vagy teljes jó magyarosítással fordíthat, csak hogy a szent író gondolatának egy kis megváltoztatásával, vagy a szent író gondolatát teljes hűséggel adhatja vissza, csak hogy nem kifogásolhatlan magyarosítással, kétségkívül ezen utóbbit kell minden habozás nélkül választania. Mert ha a szent író gondolatát fejezi ki, magyarosítása fordítás, habár ügyetlen is. Ellenben, ha a szent író gondolata helyett mást ad az olvasó elé, az, a mit ad, a legkövetesebb magyarosítás mellett sem fordítás, hanem elfordítás, megmásítás stb. Pedig hány eset van arra, hogy a fordítónak a nehéz apostoli levelek fordítása közben ama kettő közül kell választania.

Ellenfeleink kétségkívül az elsőt választják, mi pedig nem helyeseljük azt. Igazoljuk azt egy pár példával. Máté 1, 18-ban az átdolgozott Károli-féle fordításban ez áll: „találtaték viselőnek a Szentlélektől.“ Ezt a fordítást Keresztes József nem helyesli, s helyette ezt ajánlja „teherbe esett a Szentlélektől.“ Én pedig úgy itélek, hogy amaz, rosszabb magyarosítása mellett is jobb, mivel a gondolatot hiven fejezi ki, míg a Keresztesé változtat a szent író gondolatán. Mert a *ἐπίσκεψαι* ige nem egy jelentésű az új szövegségben a *γενεσθαι*-jal, mivel amaz az emberek véleményére, ítéletére, tapasztalatára vonatkozik, ez pedig a levés, származás fogalmát fejezi ki, — s ekép ez „teherbe esett“ nem egy ezzel „teherbe esett.“ — Még világosabb példát találunk igazolásunkra a Nagy Gusztáv bírálatában; mi I. Korinth XII. 2 versét az elzeviri szöveg után így fordítottuk, „tudjátok, hogy pogányok voltatok, kik a néma bálványokhoz hajtattatok el úgy, a mint hajtatók.“ Ezt N. G. értelmetlennék mondja, és itészeti szöveg alapra helyezkedve, ezt a fordítást ajánlja „tudjátok, hogy mikor pogányok valátok, mint félrevezetettek, a néma bálványokhoz hajoltatok.“ De mily sok hiba van ezen ajánlott fordításban. Először is nincs tekintet arra, hogy ugyanazon tételben használtatván az *ἀπαγεσθαι* ige, melyben az *αγεσθαι* (mivel az eredeti szavak így vannak *ὡς ἂν ἡγεσθε ἀπαγομενοι*), azokat ugyanazon gyökü igével kell a magyar nyelvben is visszaadnunk. De nincs tekintet az *αγεσθαι* ige jelentésére sem. Mert ez nem = ráhajlani, hanem = hajtani baromként, vagy öntudata s akarata ellenére vitetni, ragadtatni, úgy hogy a „hajlás“ szó használása mellett a gondolat ereje tönkre van téve. A *ὡς ἂν* állására, s alapjelentésére sincs semmi tekintet; a fordító nem vette észre, hogy e szavak nem az *ἀπαγομενοι*-hoz tartoznak, és távolról sem tudott arra gondolni, hogy azon különböző körülményekre van célzás, melyeknek kényszerítő hatalma alatt történt az, hogy az olvasók a bálványok imadására ragadtattak, mintegy baromként hajtattak. Már épen azért, mivel még csak sejtelve sem volt N. G.-nak, a *ὡς ἂν* szavak alapjelentéséről, mondja értelmetlennék a mi fordításunkat. Értelmetlen az annak, ki a szent író értelmét gondosan nem nyomozza, hanem a jobb felől levő értelmét bal felől keresi. Így itélnék el bennünket, s mondják fordításunkat értelmetlennék! Csak azt nem tudom, hogy a ki annyira nem ügyel az eredeti szövegre, mint N. G., miért törí az a fejét a szövegváltoztatáson, hiszen valamint tekintet nélkül hagyja a szöveg azon szavait, melyeknek olvastatását helyesli, épen úgy lehet bánnia azon szavakkal is, melyeknek olvastatását nem helyesli.

Nem lehet tekintet nélkül hagynunk azt sem, hogy a fordítás körüli szabadság határait nem lehet

általánosan kötelező elméleti szabályokkal kimérni. — Itt a határvonalakat kiki saját egyéniségének követelményei szerint húzza ki. Sok függ az izléstől. Pedig tudjuk, hogy az izlés nem tartozik az észszerű megvitatás tárgyai közé. Nagyon sok függ attól, hogy milyen tartalmú fordítandó könyv. A regény fordításánál teljes szabadsággal jár el, sőt tartozik eljárni, a fordító. Innen elcsip, elvet valamit az eredetiből, amoda tesz, pótol valamit; itt kiegészítéssel kidomborítással, amott rövidítéssel kölcsönöz kellemet előadásának, itt világosságot lehel a homályosabb tételbe, amott az erősebb, s annál fogva nem egészen kellemetes színezeten gyengít valamit. Szóval a kertész kését és a festő ecsetét szabadon használja. Ellenben a bibiafordító nem élhet ily szabadsággal. Mert, míg a regényfordító kicsinyben magyarázó és átdolgozó is egy személyben, a bibiafordító egyedül csak fordító. A bibliára nézve élesen meg van különböztetve a fordítás a magyarázattól; s a fordítónak nem szabad a magyarázónak munkakörébe csapni át. Egy regényfordító soha sem szólana így „ha a körülmétkedést hirdetem“ sem így „apostol a Jézus Krisztusban való élet ígérese végett,“ sem így „Izsákban fog neked mag nevezetni,“ hanem kidomborítva a tételeket ilyenformán szólana „ha azt hirdetem, hogy a körülmétkedés szükséges az üdvösségre,“ ismét „oly apostol, kinek rendeltetése azt ígérni és hirdetni, hogy a Jézus Krisztusban való életfolytatás által örök életet nyer az ember,“ ismét „Izsák által fog megalapulni azon ivadék, melynek törzsatyjának fogsz te nevezetni.“ De a bibiafordító ily fordítást nem adhat. Mert a tételeknek a csak célzott gondolatokkal való kiegészítése, kikerekítése, és a szent író szavainak a távolban fekvő gondolattal való helyettesítése a fordító munkakörén túl fekszik, és neki nem szabad sarlóját a magyarázó gabnájába vágni. Azért, ha kigunyoltatik, szórágásnak, értelemnélkülinek kiáltatik is ezen mi fordításunk „Izsákban fog neked mag nevezetni“ mi maradunk a mellett; ellenfeleinknek pedig azt mondjuk, adjatok jobb fordítást, de fordítás helyett ne adjatok magyarázatot. Végre magánál a bibiafordítónál sok függ attól, hogy a fordító theologiai szempontból mily állást foglal el a biblia irányában. Ennek nem kellene úgy lenni, de az emberi gyarlóság miatt kétségkívül úgy van. Egy modern gondolkozású fordító, ki nagyfontosságúnak tartja ugyan a bibliát, de hite szent könyvének nem tekinti, jobban simul a szabad fordításhoz, mivel nem tartja szükségesnek, hogy a gondolatok legkisebb mozzanataira is szorongó lelkiismerettel ügyeljen, s ezt aprólékoskodásnak nevezvén, nem veszi szoros figyelembe, hogy vajjon nem mond-e a fordításban csak valamicskével is többet, vagy kevesebbet, vagy mást, mint a mennyi és a mi a szent író szavaiban foglaltatik. Ellenben az orthodox hitű, hite szent könyvének tartván a bibliát, a legszorongóbb lelkiismeretességgel megbámul minden szót, minden szónak a helyét külön-külön; nincs benne semmi hajlam arra, hogy bármely oldalról is változtasson valamit a szent író gondolatán. Ő a fordításbeli kerekedséget csak másodrendű jelességnek tekinti, s épen azért szükség esetében még a kellemetlen hangzású szószerinti fordítástól sem riad vissza. És mikor oly szabad fordításokat lát maga előtt az orthodox hitű, a milyenre fentebb már láttunk egy pár példát, N. G. birálatában pedig sokat látunk, csoda-e, ha elidegenedvén és elfordulván

az ugynevezett szabad fordítástól, a szószerinti fordítás úgy vélt bástyái mögé vonja magát, úgy gondolkozván, hogy az ily fordításban meghamisítatlanul áll előtte a szent író mondata, a durva külalak alatt ott van a valódi erő, az apostoli mag. Így történik, hogy mennél orthodoxabb valaki, annál inkább ragaszkodik a biblia szószerinti fordításához. Én, mint rólam harmincz év óta folytatott nyilvános előadásaim után sokan tudják, az orthodoxok közé tartozom ugyan, de a bibliára nézve eléggé szabad állást foglalok el; s épen azért, hajlandó is vagyok a biblia szabad fordítására, csak hogy a mérsékeltre. — De én nem magamnak fordítottam, hanem másoknak, — még pedig nemcsak a modern gondolkozásuaknak, hanem az orthodoxoknak is; s ezeknek méginkább, mivel amazok kevesebbet adnak a bibliára. Azért vigyáznom kellett, hogy orthodox társaimnak lelkiismeretét lehetőleg kiméljem. Mert ha az olyanforma szabad fordítás, a milyenre N. G. birálatában sok példát ad, még engem, a szabad fordításra hajlandót is nagyon sért, ugyan hogy fogadnák azt a nálamnál is orthodoxabbak. És, ha én oly szabad fordítást adtam volna, melylyel ellenfeleim is megelégednének, akkor fordításomat épen úgy elítélnék az orthodoxok, a fordítás körüli szabadság használása miatt, mint most elítélik azt ellenfeleim a szabadság hiánya miatt.

Midőn azonban ezeket írom, távolról sem hiszem, hogy adott fordításunkat nem lehetne az értelem megmástitása nélkül itt s ott szabadabbá tenni; és a mennyiben ugyan tőlem függ a szószerinti fordításnak szabadabbal való kicserélése, számos helyre nézve meg fog az az újabb nyomáskor történni.

De B. M. elég kedvezően nyilatkozott fordításunkról az értelmzési alapra nézve, azt mondván, hogy ebben többnyire helyes az értelmezés. Ezen elismerésnél többet nem is vártam, és ha B. M. fordítása én előttem állana, én sem szólhatnék arról kedvezőbben. Mert ha a nehezebb értelmezésű helyeknél, a milyen az apostoli levelekben számtalan sok van, a külföld legkitünőbb exegétái tételről tételre harcolnak egymással, amaz hibásnak állítja ennek értelmezését, ez viszont amazét, egy harmadik exegéta pedig mind a kettőt elítéli, ugyan mikép gondolhatnók mi magyarok, kiknél az exegézis még csak most van keletkezőben, hogy mi valami tökéletes adunk. Tökéletesről szó sem lehet még a külföldön sem, annyival kevésbé mi nálunk.

Ellenben Nagy Gusztáv ur még csak annyit sem ismer el, hogy fordításunkban ér valamit az értelmezési alap Szerinte mind a magyarságra, mind az értelmezésre nézve oly silány a mi fordításunk, hogy magával a Károliéval sem ér fel. Ezen itéletre nézve ugyan bárki is elmondhatja, hogy izlés dolga és hogy a ki sokat markol, keveset szorit. De én nem érhetem be ennyivel, miután ez engem kiválóbban érdekel, hanem előttem állván azon alap, a melyre fektette N. G. a maga itéletét, t. i. az ő értelmezése és fordítása, szükségesnek tartom ezt behatóbb vizsgálat tárgyává tenni, hogy kiderüljön, és mindenki lássa és ítélje meg, hogy mit ér a N. G. itélete.

Ez a bíráló, miután kimondta, hogy az általam adott átdolgozott fordítás „nemcsak élettelen, lapos, hanem fölöttégyakran magyartalan, értetlen, sőt értelemrontó,“ állításának igazolása végett legelőbb is a Gal. II. 11. 12-re adott

fordításunkra hivatkozik. A mi a 12-ik vers fordítását illeti: erre nézve csak annyit jegyzek meg, hogy a kinek szeméit nem kötötte be valamely ellenséges indulat, első tekintetre is belátja és felismeri, hogy ott nem a fordító, hanem a könyvnyomó hibázott. Mert e versre nézve nincs oly görög szöveg, melyből hiányoznának ezek a szavak „τινας ἀπὸ Ιακώβου“ Ugyde a mi fordításunkban ezeknek semmi nyoma sincs, holott mi még csak arra is lelkiismeretesen vigyáztunk, hogy mikor „Jézus Krisztus“ név egymás mellett áll, valamiképp fel ne cseréljük ezeknél a szórendet. Így tehát a derék bíráló gúnyol engem azért, hogy fordításunkban nyomtatási hiba van.

A mi pedig a 11-ik vers ezen fordítását illeti „mikor pedig Péter Antiókiába ment:“ erre ily észrevételt tesz a bíráló „igy magyarul még a magyar gyermek sem dadog, — s a mint megtanulta a jön és megy szót, mindjárt meg is tudja azokat a használatban különböztetni.“ Sajnálatra méltó, hogy egy hittanár annyira megfélemedezett magáról, hogy ily észrevételtől nem riad vissza. De, ha már ezt tette, a magam iránti kötelesség érzete parancsolja, hogy felvegyem a szót, és visszadobjam. A kis gyermek tud különbséget tenni a használatban a „jött“ és a „ment“ igék közt, de N. G. nem tud. Mert ha Antiókiából írta volna Pál a galatákhoz intézett levelét, akkor kétségkívül így szólott volna, „mert Péter Antiókiába jött,“ (ide a hol én vagyok, mikor e levelet írom). De minthogy nem Antiókiából írta e levelet, többé nem szólhatott úgy, hanem a helyett így „mikor Péter Antiókiába ment.“

Ugyanazon versben megró engem azért mivel a „κατεγνωμένος ἦν“ szavakat így fordítottam „el volt ítélve,“ holott szerinte így kellett volna fordítanom „elítélendő, vagy kárhoztatásra méltó volt.“ A jámbor nem veszi észre, hogy mennyire járatlan a görög nyelvtenban s annál fogva oly gondolatot csusztat a Pál tételébe, mely ott nincs. Tanulja meg előbb a nyelvtant egész alaposan akkor majd nem beszél így. Ha a 12. vers e szavait „πρὸ τοῦ εἰσεῖν“ stb. így fordítja bíráló „midőn jöttek volna stb“ (e helyett: mielőtt mentek volna, vagy „mig még nem mentek“) ez ismét csak arra mutat, hogy bíráló teljességgel nem néz arra, hogy mi van előtte a fordítandó szövegben, sőt csak arra sem, hogy van-e fordításának értelme. Ilyen az ő szabad fordítása, melytől mind az, ki a bibliát a maga tisztaságában szereti, visszariad. Ha 1. Kor IV. 6.-ban ezen fordításunkat „ezeket pedig, atyámfiak, átalakítottam önönmagamra és Apollósra, rátok való tekintetből“ gúnyos célzással illeti bíráló; s a helyett ily fordítást tart jónak „ezeket pedig ti rátok való tekintetből olvastam magamra és Apollósra“ ezzel arról tesz bizonyosságot, hogy nem gondolta meg, hogy mit ír. Mert kérdelem „olvastott-e az apostol valamit által, s ha nem olvasott, nem hazudnék-e e kifejezéssel „által olvastam.“ Ha talán azt mondaná bíráló, hogy ő az „átolvasás“ szót átírt értelemben használta: kérdelem ily használat mellett jobb-e az általunk használt „átalakítottam“ szónál? Nemcsak nem jobb, hanem egyenesen rosszabb, mivel nem felel meg az apostol gondolatjának.

A gondolat ez: a helyett, hogy általánosságban, névszerinti megnevezés nélkül szólottam volna arról, hogy miképp kell gondolkoznotok azok felől, kiket pártfőnökökül neveztek, a szólásmód elváltoztatásával, átalakításával magam-

ról és Apollósról szólottam, tettem pedig ezt rátok való tekintetből. Ez nyilván mutatja, hogy egy oly értelmező, ki tudja, miről van szó, bizonyosan helyén levőnek találja az „átalakítottam“ szót; ellenben abban hibát lát, ha bíráló az „olvastam“ szót használja; úgy abban is, ha a „rátok nézve“ szó elől állittatik, holott a hangsúly nem azon van. Ha e szavakat „τὸ μὴ ὑπερ ὃ γέγραπται φρονεῖν“ (melyeket mi így fordítottunk, „nem gondolkodni főlebb annál, a mi meg van írva,“ azaz nem nézni a pártfőnököket többre annál, a mit főntebb előadtam) bíráló így fordítja „ne a fölött, a mi meg van írva“ ezt mi nem helyeselhetjük. A különbség különben onnan van, hogy bíráló nem olvasta a φρονεῖν-t. Ha e szavakat „ἵνα μὴ εἰς ὑπερ τοῦ ἐνός φροισῶδε κατὰ τοῦ ἐτέρου“ így fordítja a bíráló, „hogy egyik a másik felett (vagy szabadabban, de tán kifejezőbb magyarsággal, hogy egymással versenyezve) ne fuvalkodjatok fel egymás ellen,“ ezzel arról tesz bizonyosságot, hogy az apostol gondolatába teljességgel nem tudott belátni. A gondolat ez „ne kevélykedjetez azzal, hogy ti ennek vagy annak pártjához tartoztok, mely kevélykedésnek eredménye a lenne, hogy egyik úgy vélt pártfőnök általatok emeltetnék (erre van célzás a „ὑπερ τοῦ ἐνός“ szavakban) ellenben a másik kisebbitetnék (erre van célzás a κατὰ τοῦ ἐτέρου szavakban.) Ezen értelmezésnek alapos voltát igazolja az, hogy a ἵνα-val behozott célzattal az adatik elő, hogy mi célból kell megtanulni azt, mi a μὴ ὑπερ ὃ γέγραπται φρονεῖν szavakkal adatik elő; már tehát a célzattalbeli második εἰς és a ἐτέρος szavak nem vihetők másokra, — mint a kikre vonatkozólag mondatott elébb az, hogy nem kell őket tulbecsülni. Ellenben a bíráló által adott fordításban minden merő zavar. Mert a) A célzattal semmi gondolatbeli egybefüggésben nem áll azzal, a melynek célját akarná felmutatni b) A versenyzés fogalmának behozására, az apostol szavaiban legkisebb alap sincs. És épen ezen okoknál fogva a bírálónak utóbb idézett fordítása arról is bizonyosságot tesz, hogy ő az előbbeni tételt sem értette.

Ha bíráló Gal. I. 1-ben ezt „ki nem emberektől lett apostollá“ elítéli, s a helyett ezt „apostol nem emberektől“ helyesli: nincs mit dicsekednie magyarságával. Ennél rosszabbat alig lehetne adni. De bíráló tud még rosszabbat is adni, mikor Gal. II. 15. első tételének fordítását így kezdi „egészében az ember jogérvényes szerződését senki el nem vetheti“. Én nem tudom, mi akar ez lenni; talán minta arra, hogy milyen a nem lapos, nem értelmetlen beszéd, vagy arra, milyen a szabad fordítás, vagy arra, milyen a talpra esett magyarság; azt se tudom, dadog-e ily magyarsággal a magyar gyermek. De azt tudom, hogy ez a fordítás darab oly valami curiosum, mely mindenféle hatalmasan hirdeti, hogy a ki így fordít, annak semmi joga sincs egy másik fordítót hibás magyarságáért gúnyolni, mivelhogy van neki magának elég, mit saját háza elől elseperjen. Talán ezt akarta volna mondani bíráló „az ember jogérvényes szerződését egész mivoltában, kiterjedésében senki sem vetheti el.“ De hát miért nem így szólott? Akkor én csak annyit válaszoltam volna rá, hogy valami ilyenre nem gondolt az apostol.

(Folyt. köv.)

Menyhárt János.

RÖVID KÖZLEMÉNYEK.

Tárczánkban közlött „Erkölcsi és vallási nevelés eszméinek történelmi fejlődése stb“ cz. cikkünk alá tett „második közlemény“ kifejezésre nézve megjegyezzük, hogy t. munkatársunk közleményei hosszabbakra szabvák, semhogy egy tárczánk befogadhatná. Ezért e második közlemény voltaképen már harmadik s végét ennek is csak a jövő számban adhatjuk.

A Czelder Márton előbb hittérítő, jelenleg felsőbányai ref. lelkész által szerkesztett „Magyar Protestáns Egyházi és Iskolai Figyelő“ első évfolyamának I. füzeté megjelent változatos tartalommal. Az Irodalom czimű rovatban a „Protestáns Hetilap“-ról is említés tétetik, melyet megjegyzés nélkül nem hagyhatunk. Ugyanis némi tévedés látszik a szerkesztő azon állításában, hogy a „Prot. Hetilap“ különösen a protestáns iskolai ügyeknek fog tenni nagy szolgálatokat; mert e lap az egyházi és iskolai ügyeket egyenlő hűséggel és buzgósággal igyekszik felkarolni, a mint az I-ső számban megjelent programban világosan kifejeztetett. E lap szerkesztősége pedig nem adott okot arra, hogy ünnepélyes nyilatkozatában bárki is kétkelhetnének, melynek az eddig megjelent számok már is tényleges bizonyítékaul tekinthetők.

Megjelent s hozzánk beküldetett „Az új szövetség bevett fordításának átdolgozása.“ (Észrevételek a Károli Gáspár-féle „új testamentom átdolgozott kiadásá“-ra. Budapest, 1878. kiadja a brit és külföldi biblia — társulat.) Irta Keresztes József s. tanár a nagy-enyedi ref. theol. akadémiában. Külön lenyomat az Egyházi és Iskolai Szemléből. Ára? E mű megemlítése alkalmával egyébiránt megjegyezzük, miszerint a debreczeni főiskola nagytudományu hittanára Menyhárt János mint egyik fordító által irt Ellenbírálat, melyet Lapunk jelen száma közleni megkezd, a Keresztes József valamint a Nagy Gusztáv tr. urak bírálatára hatalmas és nagy terjedelmű czáfolatot tartalmaz, s arra az olvasók figyelmét felhívjuk. E czáfolat közlése miatt lapunk jelen s közelebbi számai félívvvel nagyobb terjedelemben nyomtatnak.

Jeles halotti beszédet adott ki közelebb Tabajdi Lajos szatmári ref. lelkész, melyet néhai özv. Koós Lajosné szül. György Krisztina felett múlt évi nov. 28-ikán nagy számú részvevő templomi gyülekezet előtt tartott. — E beszéd mind tartalmi, mind alaki tekintetben méltó, hogy szélesebb körben ismertessék, s általa a sokaktól méltán siratott kegyes és a közhasznu munkálkodásban fáradhatatlan szorgalmu boldogult nő áldott emléke megörökítettessék. — Ára egy-egy példánynak 20 kr. — A begyürendő jövedelem a szatmárnémetii jótékony nőegyesület árvaháza javára fog fordíttatni. — Melegen ajánljuk a szép szónoki tehetségéről ismert derék lelkésznek e gondosan kidolgozott s mély érzelemtől áthatott jeles beszédét lelkész társaink figyelmébe, — s reménységünk is van felőle, hogy a kitűzött jótékony célra nem csekély összeget fog behozni, a mit tiszta szívből kívánunk. y.—y.

Ó-Bást nógrádmegyei községben furcsa eset történt. A község ugyanis szorult állapotba jutván, hamarjában nem tudott honnét pénzt teremteni; a falu érdekeit szíven

viselő bíró Merke János tehát úgy segített a dolgon, hogy a helybeli iskolát, a hozzátartozó telekkel együtt eladta. Az ügy szóba kerülván a megyei közigazgatási bizottság előtt, ez rögtön intézkedett, hogy az iskola a vevőtől visszavétesse. A bizottság a bíró ellen fegyelmi vizsgálatot indított. E—s.

Bécsben az iskolakötelezettség éveit 6-ról 8-ra emelték. Hol maradunk mi a bécsiektől, mikor nálunk még Budapesten is voltaképen csak 4 évre terjed az iskolakötelezettség s az sincs egészben keresztülvive, a mennyiben még most sincs annyi iskola, hogy az iskolakötelezettek mind el lehetne helyezni.

— A selmeczi akadémia magyarosodásáról örvendetes tudósítást olvasunk a P—N.-ban. A nevezett akadémián ugyanis az 1868/9-ik iskolai év óta tannyelv a magyar s ma már a tanulók közt egy sincs, ki magyarul ne tudna s magyar érzelmű ne volna. A német egyetemeken divatban levő burschenschaftok mintájára szervezett német egylet feloszlott s helyébe magyar olvasókör lépett. Az akadémia szellemére érdekes világot vet egy hazai oláh lapnak saját nemzeiségű ifjaihoz intézett következő felhívása: „inkább maradjatok ostobák mintsem Selmeczen elmagyarosodjatok“. Vajha teljesen megfelelné a valóságnak ez örvendetes tudósítás.

Hazajáró lélek. A „Bihar“ írja, hogy a belényesi oláh köznép között az a babona van elterjedve, hogy a meghalt Olteanu váradi püspök lelke haza jár a belényesi kastélyba, melyben a püspök a halála előtti heteket töltötte. Volt dolgozó szobálaban, az íróasztal éjszakának idején egyszerre csak dörömbölni kezd: ez a jeladás, mire a boldogult püspök talpig fehérben öltözötten megjelenik a kastélyban lakó kanonokoknak s időről időre rendeleteket ad ki nekik stb. Valóban elszomorító, hogy a hazai oláh-ság értelmi sötétsége ma is oly sűrű, hogy ilyen badarságokat képesek elhinni.

Miután a „Magyar Állam“ után mi is közöltük volt, hogy a s. pataki főgymnásiumi tanárikar által kiállított 3 érettségi bizonyítványt a közoktatásügyi miniszter ur megsemmisített stb. kötelességünknek ismerjük a nevezett főgymnásiumi igazgatóság ide vonatkozó választ is, ide iktatni. A válasz így hangzik: Rorb, Rosenberg és Csepcesek rendszabályaink értelmében felmutatott okmányaik alapján, vizsgálatra bocsáttatásukat igényelheték azon eltérések alapján, melyek a közoktatási kormány közvetlen vezetése s illetőleg felügyelete alatt álló s a prot. tanintézetek vizsgálati rendszabályaik között léteznek. De a nevezett ifjak oly körülményeket hallgattak el az igazgatóság előtt, melyeket előzetesen tudva, nekik a vizsgálat semmi esetre sem engedélyeztetett volna. Mihelyt azonban az igazgatóság a közokt. miniszterium által értesített arról, hogy nevezettek más főgymnásiumnál már vizsgálatot kíséreltek s visszavettek, ezen leíratot a tanárikar elé terjesztvén, az maga felírt, a püspök ur közvetítésével, a miniszteriumhoz, a kiszolgáltattott bizonyítványok megsemmisítését kérelmezvén, s a közokt. miniszterium ily elözmények után jelentette ki érvénytelenekül a jelzett bizonyítványokat. Hogy pedig jövőre ily kellemetlenség elő ne fordulhasson, a tanári kar megtette intézkedéseit az eddigi vizsgálati rendszabályoknak oly módon leendő átalakítására, mikép

azok prot. autonomiánk sérelme nélkül az állami iskolákban divatozó rendszabályokkal egyezzenek.

A francia reformált egyház mult év végén egy kitűnő tagját veszítette Bonifas montaubani hittanárban, Nemcsak a montaubani theologiai fakultás, melyben a korán elköltözött az egyháztörténelemnek volt tanára, hanem az egész francia reformált egyház érzi e veszteséget, mert Bonifas működése a theologiai tanszéken valóban áldásos volt s a jövőre nézve a legszebb reményekre jogosított. Harmincz éves korában docensül hivatott meg a montaubani egyetemre, miután előbb már huszonnyolcz éves korában hittudori rangra tett szert. Nagyobb munkákat nem hagyott hátra, de irt sok apróbb egyháztörténelmi tárgyú értekezéseket, melyek neki a tudomány történetében tiszteletreméltó nevet biztosítanak. Szeretreméltósága és békés jelleme sok tisztelőt szerzett neki tanulók és lelkészek között. A 42 éves korában elhalt férfi, bár maga positiv bibliai alapon állott, a békének s a közvetítésnek volt barátja.

Halálozások Nyiri Péter debreczeni ref. egyházmegyei esperes ur neje sz. Békési Julia asszony Békési Péter debreczeni tanító ur leánya, ki hosszas és kínos szenvedés után f. évi jan. hó 10-ik napján jobb létre szenderült, ugyanezen hó 12-ik napján Debreczenben a Czegléd utcai sirtkertben tetetett örök nyugalomra. Tóth József főiskolánk tanárának neje Aranyi Teréz néhai Aranyi István hittanár leánya, szintén hosszas betegség után e hó 15-ik napján hunyt el s 17-én a Czegléd utcai sirtkertbe temettetett el. Legyen áldott emlékezetök!

Mocsi Lajos konyári ref. lelkész a debreczeni ref. egyházmegyei lelkészek Nesztora életének 82-ik, hivataloskodásának 52-ik évében f. hó 17-én hunyt el, kiről lapunk közelebbi száma részletesebb életrajtot közlend.

E számhoz mellékelve küldetik szét az angol „Vallásos iratok terjesztő Társulat” magyarországi ága kiadványainak jegyzéke.

Felelős szerkesztő és kiadótulajdonos: **Jóó István.**

Főmunkatársak:

Tóth Sámuel. **Békési Gyula.**

H I R D E T É S E K.

Pályázati hirdetés.

A konyári ref. egyházban állandósított alfitanítószágra ezennel pályázat hirdettetik.

Fizetés: Két szobából álló lakás udvarral, 200 oszt. frt., 20 köből rozs, minden tanítványtól 100 cső tengeri, a tanítványok száma pedig 50—60. Télben a tanító szobája fűtésére elegendő szalma és egy őlfafa beszállítva. Elegendő őrletés. Hat vékás őszi, hat vékás tavaszi föld megszántva, a tanító által adandó maggal bevetve. A föld adóját az egyház fizeti.

Debreczen, 1879. Nyomatott Kutasi Imre gyorsajtóján.

Kötelessége: két alsó osztály vezetése az egyházkerületi tanterv szerént, a felsőbb fitanító hivatalos elfoglalásakor a templomban énekvezetés. Oklevéles pályázók folyamodványai folyó évi február 23-ig a ref. lelkészi hivatalhoz küldendő Konyárra (u. p. Derecske.)

Az állomás ápril elsején elfoglalandó.

2-3

Az Egyháztanács.

Nagybecsű vallásos olvasmány.

Epen most jelent meg s kapható Budapesten (Váci-ut 34. sz.) **König Rudolf** lelkész urnál, ki által utánvétre és rendeletre megküldetik

Krisztus és az Irás

Irta Dr. Saphir Adolf. Angolból fordította **Györi Vilmos.** Budapest 1879. 8. r. 164 lap. Szép kötésben ára 60 kr.

Harmad éve jelent meg Dr. Angus József

BIBLIAI KÉZIKÖNYVE,

lelkészek és theológiát tanulók számára; magyar fordításban 46 iv, ára kötve 3 frt 80 kr.

1-3

Uj egyházi művek.

Kókai Lajos

könyvkereskedésében

(Budapest IV. ker. Károly-utca 25. sz.)

megjelentek:

Czelder Márton. Halotti imádságok. Háznál, templomban, sirnál. Mellékletül rövid gyászbeszéddek. N. 8. r. 496 lap. Keménykötésben . . . . . 3 frt — kr.

Mitrovics Gyula. Egyházi szónoklattan. Tekintettel a magyar egyházi beszéd irodalomra. N. 8. r. 252 lap ára 2 frt — kr.

Kiss Kálmán. A szatmári reform. egyházmegye története. N. 8. r. 904 lap. Ára 5 frt.

Fábián Dániel. Népszerű halotti beszéddek I. kötet 166 lap 1 frt, II. kötet 200 lap 1 frt 20 kr.

Vasadi Balogh Lajos. Gyakorlati lelkészet III. füzet: *alkalmi egyházi beszéddek.* 8. r. 206 lap 1 frt 60 kr.

Megrendelések 5 frittól kezdve bérmentve küldetnek.